

Het kwaad...
een mysterie?

Drs. Peter Visser

© 2018 Drs. P. Visser / Uitgeverij U2pi

Titel: Het Kwaad... een mysterie?

Auteur: Drs. P. Visser

Omslag: Le Chic Cards & Design, Dirksland (www.lechiccards.nl)

Uitgeverij U2pi BV, Den Haag

Website uitgever: www.jouwboek.nl

ISBN: 978-90-8759-751-1

NUR: 700

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

“bescherm ons tegen de macht van het kwaad”
“red ons uit de greep van het kwaad”
“verlos ons van de boze”
(Mattheüs 6 : 1)

H E T K W A A D . .

E E N M Y S T E R I E ?

“een mysterie is een geloofswaarheid waarvan men de
inhoud slechts onvolmaakt of in het geheel niet kan begrijpen”
(*Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*)

Inhoud

Een zoektocht naar de herkomst van het kwaad	9
<i>Aanleiding voor het schrijven van dit boek</i>	
<i>De Bijbel als uitgangspunt</i>	
<i>De mens en het kwaad</i>	
<i>Over het boek zelf</i>	
<i>De Lutherroos</i>	
<i>Enkele dankwoorden</i>	
1. De oorsprong van het kwaad: alleen maar vragen!	15
<i>In het begin</i>	
<i>De zondeval van de mens</i>	
<i>Het aantreden van de duivel</i>	
<i>Een eerste voorzichtige conclusie</i>	
<i>Geeft de wetenschap antwoorden?</i>	
<i>Een tweede voorzichtige conclusie</i>	
<i>Onderscheid in soorten kwaad</i>	
2. Over het begin van het kwaad	22
<i>Scheppingsverhalen</i>	
<i>Het Bijbelse scheppingsverhaal</i>	
<i>Andere manieren van kijken</i>	
<i>Dieren in het scheppingsverhaal</i>	
<i>De wetten van de natuur</i>	
<i>De duur van de schepping</i>	
<i>Is God de schepper van het kwaad?</i>	
<i>Het scheppingsverhaal binnen het joodse geloof</i>	
<i>Andere scheppingsverhalen</i>	
<i>Een nadere plaatsbepaling van het Bijbelse scheppingsverhaal</i>	
<i>De diepere betekenis van het Bijbelse scheppingsverhaal</i>	
3. De verantwoordelijkheid voor het kwaad	37
<i>De Bijbel over het veroorzaken van kwaad</i>	
<i>Het Oude Testament</i>	
<i>Het Nieuwe Testament</i>	
<i>Normatieve uitspraken over het kwaad</i>	
<i>Verschillende Godsbeelden?</i>	
<i>Resultaat van de analyse</i>	
<i>Gods almacht</i>	
4. Het overal aanwezige 'duivelse' kwaad	54
<i>Gods tegenstanders</i>	
<i>Namen voor de duivel</i>	
<i>Satans dienaren</i>	
<i>Mythische monsters en hun namen</i>	
<i>De antichrist</i>	
<i>Een 'overall' beeld van Satan</i>	
<i>Het ultieme doel van Satan</i>	
<i>De alomtegenwoordigheid van het kwaad</i>	
<i>Ten slotte</i>	
5. Een tussenbalans in de zoektocht	77

6. Zonde (kwaad) als religieus begrip	79
<i>Waar gaat dit hoofdstuk over?</i>	
<i>Goed en kwaad: een religieuze meetlat</i>	
<i>Zonde als theologisch begrip</i>	
<i>De Wet als meetlat voor de zonde</i>	
<i>Zondigen als menselijk gedag</i>	
<i>De verantwoordelijkheid voor het fysieke kwaad</i>	
<i>Gebonden door demonen</i>	
<i>Aanleg en vorming</i>	
<i>Oerkrachten achter het zondigen</i>	
<i>Macht als de oerwortel van het kwaad</i>	
<i>Gevoelens van schuld en schaamte</i>	
<i>Verlossing van het kwaad</i>	
<i>Samenvatting</i>	
7. Dogma's: duivelse dilemma's?	110
<i>Dogma versus spiritualiteit</i>	
<i>Het dogma van de erfzonde</i>	
<i>De leer van de uitverkiezing</i>	
<i>Het leerstuk over de vrije wil</i>	
<i>De mens als beelddrager van God</i>	
<i>De leer van de alverzoening</i>	
<i>Gedachten over het bestaan van een (fysieke) hemel</i>	
<i>Gedachten over het bestaan van een (fysieke) hel</i>	
<i>God almachtig: wat kunnen we ons daarbij voorstellen?</i>	
<i>Onderliggende Godsbeelden</i>	
8. Lijden aan het kwaad	146
<i>Vragen rond het menselijk lijden</i>	
<i>Verschillende soorten van lijden</i>	
<i>Schuldig aan het lijden</i>	
<i>Lijden en kwaad zijn met elkaar verbonden</i>	
<i>De rol van angst in ons leven</i>	
<i>Hoe boosheid ons leven kan beïnvloeden</i>	
<i>Ook in het verdriet kan kwaad ontstaan</i>	
<i>Gods almacht in het lijden</i>	
<i>De lijdende Jezus</i>	
<i>Lijden is zinloos, maar niet menonwaardig</i>	
<i>God en het lijden</i>	
<i>Hoe omgaan met mensen die lijden</i>	
<i>Dieren en het lijden</i>	
<i>Samenvatting</i>	
9. Strijd tegen het kwaad	170
<i>De keten van het lijden</i>	
<i>Onze reactie op het lijden</i>	
<i>Wie zijn onze vijanden?</i>	
<i>Wie zijn onze medestrijders en helpers?</i>	
<i>Middelen en mogelijkheden die ons ten dienste staan</i>	
<i>Wat leert Luther ons?</i>	
<i>Welke mogelijkheden heb ik zelf?</i>	
<i>Een menselijke grondhouding</i>	
<i>Woorden van hoop en vertrouwen</i>	

10. Leven in de overwinning	179
<i>Het koninkrijk van God is aangebroken</i>	
<i>Het perspectief van de hoop: vertrouwen en verlangen</i>	
<i>Leven in licht, liefde en vreugde (het 'goede')</i>	
<i>Leven in de overwinning</i>	
11. Het kwaad...een mysterie?	189
<i>De uitkomst van de zoektocht naar het kwaad</i>	
<i>Opnieuw: leven in de overwinning</i>	
<i>Dogma's in termen van spiritualiteit?</i>	
<i>Lijden hoort bij het leven</i>	
<i>De werkelijkheid van het kwaad en de boze</i>	
<i>Er zal recht worden gedaan</i>	
<i>De essentie van een mysterie</i>	
<i>De enige weg</i>	
Bijlagen:	
1. Scheppingsverhalen	197
2. Gods almacht en het kwaad	207
Tekstregister	208
Geraadpleegde literatuur	210

Een zoektocht naar de herkomst van het kwaad

Aanleiding voor het schrijven van dit boek

In 2015 publiceerde ik mijn boek over de Openbaring van Johannes onder het thema 'vertrouwen en verlangen: hoop voor de wereld'. Centraal in dit laatste Bijbelboek staat de overwinning op het kwaad door Jezus Christus. Dat is een boodschap van hoop.

Het kwaad wordt in de Openbaring van Johannes in allerlei angstaanjagende beelden geschetst.

Bij het schrijven van mijn boek over de Openbaring van Johannes en het nadenken over de strijd tussen goed en kwaad, kwam steeds weer de vraag bij mij op: waar komt het kwaad eigenlijk vandaan en wie is daarvoor verantwoordelijk? Deze vraag leidde tot een andere vraag: kun je al het kwaad in de wereld over één kam scheren of kun/moet je een onderscheid maken tussen verschillende soorten kwaad?

Als we bidden: 'verlos ons van het kwaad' of 'verlos ons van de boze', waarover hebben we het dan?

Wat verstaan we eigenlijk onder 'kwaad'? En wie is 'de boze'?

Als het gaat om het leed in de wereld dat een gevolg is van het kwaad leeft bij velen de vraag: waarom grijpt (een almachtig) God niet in bij zoveel kwaad/leed in de wereld?

Het resultaat van mijn zoektocht naar mogelijke antwoorden heb ik neergelegd in dit boek. Het heeft mij geholpen meer zicht te krijgen op de gestelde vragen. Overtuigende antwoorden kan ik echter niet bieden. Daarvoor is en blijft het 'kwaad in de wereld' te veel nog een mysterie. Maar we staan niet met lege handen.

Dat het kwaad met de opstanding van Jezus uit de dood reeds is overwonnen (maar helaas nog wel in de wereld aanwezig) en dat er met het kwaad uiteindelijk zal worden afgerekend, daarover bestaat in mijn ogen geen twijfel of onduidelijkheid (lees Openbaring 20). Als gelovig mens vertrouw ik op de woorden van Jezus zoals die in de Bijbel tot ons zijn gekomen, want Hij is "de weg, de waarheid en het leven" (Johannes 14:6).

De Bijbel als uitgangspunt

Bij het schrijven heb ik gebruik gemaakt van de Nieuwe Bijbelvertaling 2004 (afgekort: nbv). Maar een boodschap, een bepaald woord komt in een andere vertaling soms wat sterker naar voren. Daarom heb ik eveneens gebruik gemaakt van de volgende vertalingen: Nederlands Bijbelgenootschap 1951 (nbg), Herziene Statenvertaling 2010 (hsv), Bijbel in Gewone Taal 2014 (bgt) en de Statenvertaling Bijbel met uitleg 2015 (sv). Is een tekst niet afkomstig uit de nbv, dan heb ik de gebruikte vertaling steeds vermeld.

Voor de aanduiding van de verschillende Bijbelboeken is de naamgeving volgens de nbv gevolgd.

Voor mij is de Bijbel door God geïnspireerd. Het Woord van God. Natuurlijk is er sprake van een menselijke factor in de totstandkoming van dat Woord en moet het eigene van de schrijvers van Bijbelboeken en van de tijd waarin de boeken werden geschreven, worden herkend en erkend. Het gaat in de Bijbel niet alleen maar om de letterlijke betekenis van de geschreven woorden. Er zit altijd een boodschap in en achter. Voor mensen van alle tijden. Wij moeten blijven zoeken naar de diepere lagen in Bijbelverhalen. Wat heeft God ons in deze tijd te zeggen met de woorden uit de Bijbel?

Het zoeken naar de herkomst (oorsprong en oorzaak) van het kwaad en daarmee ook van het lijden, is tevens een zoeken naar de betrokkenheid van God bij het kwaad en het lijden in de wereld. In dit boek zal de naam van God veelvuldig worden gebruikt vanuit de intentie 'vrijmoedig over God te spreken maar Zijn naam niet te misbruiken'. In de vele teksten die worden aangehaald of waarnaar wordt verwezen, heb ik geprobeerd de Bijbel zoveel mogelijk zelf te laten spreken.

Bij het zoeken naar meer duidelijkheid over de herkomst van het kwaad vanuit Bijbels perspectief kunnen we niet heen om het scheppingsverhaal zoals dat is opgetekend in Genesis 1 t/m 3. Dit scheppingsverhaal, voortschrijdend inzicht en wetenschappelijke studies hebben geleid tot een groot aantal publicaties over schepping, schepping en/of evolutie, intelligent design en over de verhouding tussen geloof en wetenschap (zie de literatuurlijst opgenomen achter in het boek). Voor mij staat in dit boek centraal de vraag naar de oorsprong van het kwaad en in het verlengde daarvan de vraag naar de oorzaak of oorzaken van het vele kwaad in de wereld en in ons leven en naar de drijfveren achter het kwaad.

De mens en het kwaad

De oorzaak van veel van het kwaad in de wereld ligt bij de mens. Daarover bestaat geen onduidelijkheid en dat is geen mysterie. Maar wat bepaalt dan het gedrag van de mens dat kwaad voortbrengt? Met andere woorden: wat zijn de 'oerwortels' van het kwaad? Ik ben op zoek gegaan naar mogelijke antwoorden.

God heeft de mens 'goed' geschapen. Kwaad staat voor alles wat niet 'goed' is. Het kwaad staat voor alles wat ertoe leidt dat de schepping en daarmee ook de mens en alles wat leeft niet tot de bestemming komt zoals door God met de schepping bedoeld. Daarom is naast kennis over 'het goede' ook kennis over 'het kwade' van groot belang. Eigenlijk een zaak van levensbelang. Hoe kunnen we 'het goede' doen zonder kennis van 'het kwade' en zicht te hebben op de werking van het kwaad in ons leven en in de wereld?

Het kwaad of het kwade worden als begrip in dit boek door elkaar gebruikt en hebben daarbij dezelfde betekenis. Goed tegenover kwaad. Het goede tegenover het kwade.

Kennis over het kwaad helpt ook om als mens, als kind van God staande te blijven in een wereld waarin het kwaad lijkt te (over)heersen. Wij krijgen allemaal te maken met dat kwaad en het lijden dat daarvan een gevolg is. We zullen met het kwaad in ons leven in het reine moeten zien te komen.

Maar niet alleen wij mensen worstelen met het vraagstuk van het kwaad. Ook in het geloof – en dat geldt voor alle geloven (religies) – is het kwaad een belangrijk thema. Als mens proberen we het kwaad te herkennen en te begrijpen, een plaats te geven en we proberen er mee om te gaan. Die pogingen worden vastgelegd in leerstellingen, in geloofsdogma's. Ze zullen in dit boek aan de orde komen.

Over het boek zelf

Bij het schrijven heb ik ernaar gestreefd een zodanig taalgebruik te hanteren dat het boek goed en gemakkelijk leesbaar (zonder voetnoten en verwijzingen) en toegankelijk is voor iedereen die worstelt met of nieuwsgierig is naar vragen over de oorsprong en de oorzaak van het kwaad. Maar ik ben mij ervan bewust dat het thema – (het mysterie van) het kwaad – niet in alle opzichten een eenvoudig thema is.

Ik heb geprobeerd heel veel aspecten die gerelateerd kunnen worden aan het kwaad in de wereld wel te noemen zonder daarop in alle gevallen zeer diepgaand in te gaan. Daarvoor verwijs ik eveneens naar de vele en vaak prachtige en diepgaande boeken genoemd in de literatuurlijst. Ook op het internet is een schat aan informatie te vinden over allerlei aspecten van het kwaad en hoe daarmee om te gaan.

De eerste twee hoofdstukken hebben een voorbereidend en analytisch karakter. Het scherp proberen te krijgen van de vragen die er echt toe doen. In de hoofdstukken 3 t/m 7 staat het zoeken naar antwoorden centraal. De hoofdstukken 7 t/m 10 hebben een meer pastoraal karakter. Hoe gaan we om met het kwaad en het lijden in ons leven en waar is God in het lijden? In hoofdstuk 11 vat ik de resultaten van mijn zoektocht nog eens samen.

De afbeelding voorin in het boek van Adam en Eva met de slang in de 'tuin van Eden' is een deel van een glas-in-lood raam aanwezig in de Temple Saint Étienne in Mulhouse (Frankrijk).

De Lutherroos

Op de voorzijde van de boekomslag staat afgebeeld de zogenaamde 'Lutherroos' (in één van de vele uitvoeringen te vinden op internet). Het is het symbool van het Lutheranisme, door Maarten Luther in 1516 ontworpen als een persoonlijk zegel. Voor hem was het een uitdrukking van zijn geloof: een theologisch embleem. Het embleem ziet er als volgt uit: in een gouden ring op een hemelsblauw veld, een witte roos met een rood hart dat een zwart kruis draagt.

In een brief van 8 juli 1530 aan zijn vriend Spengler beschrijft Luther zijn zegel, zijn lakstempel als volgt (bron: Die Bibel nach Martin Luthers übersetzung; Jubiläumsausgabe 2017; vertaling ontleend aan Wikipedia):

“Het is een merkteken van mijn theologie. Het laat zien wat ik geloof en waar ik voor sta. Het begint in het midden met een zwart kruis. Dat staat in een hart dat zijn natuurlijke kleur heeft (rood). Zo herinner ik mijzelf eraan dat het geloof in de Gekruisigde ons zalig maakt. Want als je met je hart gelooft, word je rechtvaardig verklaard (Romeinen 10:10).

Het kruis is weliswaar zwart, dat is de kleur van de dood, en het doet ook pijn, maar het hart houdt wel z'n kleur. Het kruis vernietigt onze natuur niet, dat wil zeggen: het doodt ons niet, maar houdt ons juist in leven (Romeinen 1:17).

Dit hart moet midden in een witte roos staan, om te laten zien dat het geloof vreugde, troost en vrede geeft. Daarom moet de roos wit zijn, en niet rood; want wit is de kleur van de geesten en alle engelen.

Deze roos staat in een hemelsblauw veld, omdat in de Geest en in het geloof deze vreugde het begin is van de toekomstige, hemelse vreugde. Daar leven wij nu al in, en de hoop ervaart haar al, maar de vreugde is nog niet openbaar.

Om dat blauwe veld heen is een gouden ring, omdat deze zaligheid in de hemel eeuwig zal blijven en geen einde heeft, en ook kostbaarder is dan alle vreugde en bezit, zoals goud het hoogste en kostbaarste metaal is.”

Dit zegel van Luther sluit welhaast naadloos aan op het thema van dit boek. Het kwaad, de dood lijkt in onze wereld een centrale positie in te nemen, maar het kwaad, de dood is verslagen bij de dood en opstanding van Jezus (gesymboliseerd in het kruis). Als we geloven zal het kwaad nooit ons hart kunnen bezitten. Het kruis houdt ons in leven en wie de woorden van God bewaart in zijn/haar hart zal worden gerechtvaardigd.

Wit en goud zijn de kleuren van God, onze Vader. De kleur blauw is de liturgische kleur voor Jezus, de Christus. De groene kleur verwijst naar de Heilige Geest die alles laat bloeien. Groen: de kleur ook van de hoop, van Gods trouw. Zo staat de drie-enige God om ons heen, om ons te bewaren voor het kwaad, om ons nabij te zijn in het lijden en om met ons te strijden tegen het kwaad in de wereld.

Enkele dankwoorden

Mijn dank gaat uit naar de schrijvers van de vele vaak zo boeiende en indrukwekkende boeken die zijn opgenomen in de literatuurlijst. De inhoud van deze boeken heeft mijn kennis en inzicht over ‘goed en kwaad’ vergroot en verdiept. Zonder deze boeken had ik dit boek niet kunnen schrijven.

Ik dank mijn vriend Aad Nieuwburg uit Ridderkerk voor het kritisch maar opbouwend lezen en becommentariëren van het concept van dit boek. Schrijven is soms een eenzaam proces. Het is goed als er iemand is die je scherp houdt. Ik dank mijn broer Herman Visser uit Krimpen aan de Lek voor het nauwgezet controleren van de tekst op taal-, stijl- en typefouten. Ik dank mijn schoondochter Ina Visser-van Herwijnen uit Dirksland voor het ontwerp van de boekomslag. Ik dank mijn vrouw

Annemieke Visser-van Vliet voor de ruimte die ze mij gaf voor het schrijven van dit boek en voor de vele uren van studie die daaraan vooraf zijn gegaan.

Ik dank God. In Hem geloof ik. Op Hem vertrouw ik.

Peter Visser (Goeree-Overflakkee, 2018)

De oorsprong van het kwaad: alleen maar vragen!

In het begin

“In het begin schiep God de hemel en de aarde. De aarde nu was woest en leeg, en duisternis lag over de watervloed” (Genesis 1:1 en 2a, hsv).

De aarde was woest en leeg. Bij het woord ‘woest’ ontstaat een beeld van ‘niet-goed’ al betekent het woord letterlijk ook: ongebouwd, onherbergzaam, onordelijk, verwilderd. Maar meestal krijgen wij bij het woord ‘woest’ een beeld van: onbeschaafd, losbandig, kwaad.

In deze laatste betekenis van het woord ‘woest’ rijst de vraag: bestond het kwaad al voor de schepping (toen de aarde nog woest en ledig was)? Maar hoe en door wie of wat is het kwaad ontstaan? Heeft God pas met de schepping alles ‘goed’ gemaakt? Of bleef bij de schepping het kwaad op de achtergrond wel aanwezig?

Op de vijfde scheppingsdag komen de dieren tot leven. “En God maakte de wilde dieren van de aarde naar hun soort, het vee naar hun soort, en alle kruipende dieren van de aardbodem naar hun soort. En God zag dat het goed was” (Genesis 1:25, hsv).

Wilde dieren naar hun soort. Het vee naar hun soort. Betekent dit dat wilde dieren al uitgerust waren om andere dieren te doden? Volgens het scheppingsverhaal waren in het begin alle dieren planteneters (Genesis 1:30). Kwam hun ware aard pas naar voren toen het kwaad in de wereld haar intrede deed?

Als je je realiseert welke strijd om te overleven er in de natuur gaande is tussen dieren, tussen planten en tussen dieren en planten, dan is dat niet alleen maar goed. In het eten en gegeten worden zit – althans in onze ogen – veel kwaad.

We lezen verder in het scheppingsverhaal in het Bijbelboek Genesis.

“En God schiep de mens naar Zijn beeld. En God zegende hen en God zei tegen hen: Wees vruchtbaar, word talrijk, vervul de aarde en onderwerp haar, en heers over de vissen van de zee, over de vogels in de lucht en over al de dieren die op de aarde kruipen!” (Genesis 1:27a en 28, hsv).

Heersen en onderwerpen. De mens krijgt macht. Het woord ‘macht’ heeft hier een positieve betekenis: de mogelijkheid iets te doen, de bevoegdheid tot handelen. Maar het woord macht heeft ook een negatieve betekenis: heersen uit eigen belang, iemand anders de wil opleggen.

Is met de schepping de kiem voor het negatieve aspect van heersen, van macht al gelegd? Later in dit boek zal nog nadrukkelijk aan de orde komen dat (het streven naar) ‘macht’ misschien wel de meest belangrijke wortel is van al het kwaad in de wereld.

In de ‘tuin van Eden’ (Genesis 2:15) plaatste God de mens. Hij gebod de mens (Genesis 2:16-17, hsv) dat zij van alle bomen in de hof vrij mochten eten, behalve

van de boom van de 'kennis van goed en kwaad'. Eten van deze boom zal leiden tot de dood ("u zult zeker sterven").

De mens is geschapen met een vrije wil. Maar als die wil verkeerd wordt ingezet, volgt de straf: de dood. Kon de mens bij de schepping dus al kiezen tussen goed en kwaad? Maar dan bestond het kwaad dus al voor de schepping van de mens!

We lezen nog weer verder in het scheppingsverhaal.

"De slang nu was de listigste onder alle dieren van het veld, die de HEERE God gemaakt had" (Genesis 3:1, hsv).

Listig: een woord met een wat ongunstige klank (bedrieglijk, sluw, maar ook slim). Bij list gaat het om misleiding, iemand voor de gek houden om je eigen doel te bereiken. De slang was de listigste. Er waren kennelijk dus nog meer listige dieren geschapen. Waren de dieren geschapen met een instinct voor het onderscheid tussen goed en kwaad, zodat list en bedrog al vanaf het begin in de schepping aanwezig waren?

De slang sprak in de tuin op een zeer suggestieve manier de vrouw – Eva – aan en zei tegen haar dat zij zeker niet zou sterven als zij zou eten van de boom van de 'kennis van goed en kwaad'. Woorden van de slang: "Maar God weet dat, op de dag dat u daarvan eet, uw ogen geopend zullen worden en dat u als God zult zijn, goed en kwaad kennend" (Genesis 3:5, hsv).

De slang brengt de begrippen goed en kwaad ter sprake en nergens blijkt dat Eva het niet begrijpt. Eva neemt van de boom een vrucht en eet daarvan en laat ook haar man – Adam – mee eten. "Toen werden de ogen van beiden geopend en zij merkten dat zij naakt waren" (Genesis 3:7, hsv).

De zondeval van de mens

Dit verboden eten van de boom staat bekend als de 'zondeval' van de mens. Met het eten van de appel is volgens het Bijbels scheppingsverhaal de zonde in de wereld gekomen, omdat de mens aan God gelijk wilde zijn. En dat is gelukt, zo lezen we in Genesis 3:22: "Toen dacht God, de HEER: Nu is de mens aan ons gelijk geworden, nu heeft hij kennis van goed en kwaad". Door de zondeval heeft de mens kennis gekregen van het goede en heeft hij het kwaad vanuit zichzelf leren kennen.

Is zonde en kwaad hetzelfde?

Bijzonder is dat in het Nieuwe Testament ook een soort 'zondeval' wordt beschreven. In Handelingen 2:43-47 lezen we over het leven van de eerste gemeente. Welhaast een paradijselijke situatie. Alles met elkaar delen. Trouw en eensgezind samenleven. Ze loofden God en stonden in de gunst bij het volk. Maar een zekere Ananias verkocht een stuk grond en met medeweten van zijn vrouw Saffira hield hij een deel van de opbrengst achter (Handelingen 5:1-11). De zonde was een feit. Veroorzaakt door een man. De straf voor hen beiden: de dood.

Aan het begin van de schepping – het oude verbond – is er een zondeval. Die herhaalt zich aan het begin van het nieuwe verbond. Een bevestiging van het feit dat het Oude en het Nieuwe Testament bij elkaar horen! Maar daarover later (hoofdstuk 3) meer.

De straf van God voor de zondeval van de mens is ingrijpend en alomvattend voor de wereld. De slang wordt vervloekt, de aardbodem wordt vervloekt, de mens is van stof gemaakt en zal tot stof terugkeren.

Maar in tegenstelling tot wat God had gezegd (als je van de boom eet, zal je sterven) worden Adam en Eva niet (fysiek) gedood. Of bedoelde God met de dood, de geestelijke dood, het afgesneden zijn van de relatie met God?

Als straf wordt de mens verbannen uit de 'tuin van Eden' zodat hij niet langer meer kan eten van de 'boom des levens', de boom die eeuwig leven geeft (Genesis 3:22). De dood als straf voor de zonde heeft zijn intrede gedaan.

In de Romeinenbrief wordt dit laatste als volgt onder woorden gebracht: "Door één mens is de zonde in de wereld gekomen en door de zonde de dood, en zo is de dood voor ieder mens gekomen, want ieder mens heeft gezondigd" (Romeinen 5:12).

Wordt hiermee de fysieke dood (het einde van het leven) bedoeld of veel meer de geestelijke dood (geen relatie meer met God)? Was de natuurlijke (fysieke) dood al een onderdeel van de schepping en heeft de dood met de zondeval een ander karakter gekregen?

Het aantreden van de duivel

Wie heeft de slang ertoe gebracht de vrouw te verleiden? In Openbaring 12:7 lezen we dat de slang van weleer ook duivel of Satan wordt genoemd. In het scheppingsverhaal lijkt dus de duivel aan het werk. In de Bijbel wordt de duivel een gevallen engel genoemd. Een engel door God uit de hemel verwijderd toen deze tegen God in opstand kwam.

Wie dan de duivel is of wat de duivel doet, komt later nog uitgebreid aan de orde, maar nu al rijzen vragen. Bestond de duivel al voor de schepping van het leven op aarde en heeft de duivel reeds negatieve invloed kunnen uitoefenen tijdens het scheppingsproces? Wanneer en waar in het scheppingsproces is er een engel 'gevallen' voor de verleiding van de macht (gelijk willen worden aan God)?

Als God alles goed heeft gemaakt, hoe kan het toch dat er een engel tegen God in opstand is gekomen (of waren de engelen ook geschapen met een vrije wil?) en dat er nu een duivel rondloopt om de mensen te verleiden? Is het kwaad al vanaf het begin een onderdeel van Gods plan met de wereld?

Komt het kwaad van buiten de mens (influistering van demonen) of is het met de zondeval een onderdeel van de menselijke natuur geworden?

In dit verband moet worden opgemerkt dat in Genesis 1 niet alles wat wordt geschapen 'goed' wordt genoemd. De schepping van de duisternis krijgt niet het oordeel 'goed' (Genesis 1:5). Dat geldt ook voor het hemelgewelf (Genesis 1:8) en

voor de mens. Betekent dit dat een mens met een vrije wil niet onder het absoluut goede kan vallen? En dat er in de mens een stuk duisternis schuilt? In Genesis 6:5 lezen we dat de HEER zag dat alle mensen op aarde slecht waren. “Alles wat ze uitdachten was steeds even slecht”.

Hiertegenover staat dan de mededeling in Genesis 1:31 dat God aan het einde van Zijn scheppingsdaad “keek naar alles wat hij gemaakt had en zag dat het zeer goed was”. Valt de mens hier ook onder?

Misschien is onze opvatting over wat ‘goed’ is, misschien niet gelijk aan Gods opvatting over ‘goed’!

Een eerste voorzichtige conclusie

Een eerste voorzichtige conclusie kan worden getrokken: het scheppingsverhaal geeft geen absolute duidelijkheid over de oorsprong van het kwaad of over de vraag of het kwaad al bestond voor de schepping door God of een element is van die schepping.

Deze conclusie roept weer een nieuwe vraag op. Is het relevant om te weten of het kwaad er al voor de schepping was? We kunnen er alleen maar naar gissen.

Geeft de wetenschap antwoorden?

Het voorgaande is een benadering vanuit het Bijbelse scheppingsverhaal.

Stel nu dat het scheppingsverhaal maar een door mensen bedacht verhaal (mythe) is en dat we voor een echt antwoord bij de wetenschap te rade moeten gaan, waar komen we dan terecht?

Bij de evolutietheorie van Darwin? Bij de theorie over de oerknal (de ‘big bang’)? Maar welke inzichten geven deze theorieën over de oorsprong van het kwaad in de wereld?

Het recht van de sterkste om te overleven? Waarom hebben de cellen, bepalend voor het leven op aarde, maar een beperkte levensduur? Waarom heeft al het leven in de kosmos een beperkte levensduur (met de dood als het einde van het leven). Waarom lijkt de strijd om te overleven – via aanpassing en natuurlijke selectie – de meest bepalende factor van het handelen van mens, dier en plant te zijn? Wat is de achterliggende bedoeling van deze strijd die zoveel kwaad met zich meebrengt? Of zat het kwaad al verborgen in de oerknal? Of is alles gewoon puur toeval? Waar komt dan de energie vandaan die vrijkwam bij de oerknal? Is het leven geëvolueerd door toevallige en willekeurige mutaties (zonder enige wetmatigheid)?

Of bestaat er geen goed en kwaad in de natuur en zijn dit alleen maar begrippen die mensen zelf hebben bedacht om bijvoorbeeld tot een ordening van de samenleving te komen? Maar ook in de menswetenschappen vinden we geen overtuigende antwoorden. God zag dat het goed was. Het ‘goede’ heeft een verbinding met God.

De gedachte dat de schepping is ontstaan door middel van een oerknal sluit welhaast naadloos aan op het Bijbelse scheppingsverhaal (“God zei: Er moet licht komen”; Genesis 1:3) en wordt ondersteund door wetenschappelijke studies en inzichten. De evolutietheorie (over het ontstaan en de ontwikkeling van het leven op aarde) daarentegen roept – ook wetenschappelijk gezien – meer vragen op dan er antwoorden worden gegeven. Desondanks is het goed om kennis te nemen van wetenschappelijke studies en bevindingen. Zij kunnen ons helpen het Bijbelse scheppingsverhaal nog beter te begrijpen.

Een tweede voorzichtige conclusie

Een tweede voorzichtige conclusie: ook de wetenschap geeft vooralsnog geen onbetwistbare antwoorden op de vraag naar de herkomst van het kwaad in de wereld.

We lijken met lege handen te staan. Daarom is er in alle tijden en vanuit allerlei verschillende achtergronden (theologie, filosofie, biologie, natuurwetenschap, psychologie) geprobeerd grip te krijgen op deze vraag naar de oorsprong van het kwaad. Ik heb geen boek, geen theorie gevonden met een overtuigend antwoord.

Onderscheid in soorten kwaad

Maar over welk kwaad hebben we het eigenlijk? Kan het kwaad in soorten worden onderscheiden?

Veelal wordt gebruik gemaakt van het volgende onderscheid:

1. Het kwaad dat een gevolg is van de werking van de natuur (overstromingen waarbij mensen en dieren kunnen verdrinken, stormen/orkanen die veel schade veroorzaken ook voor mens en dier, blikseminslag met de mogelijkheid van een dodelijke afloop voor mens en dier, vulkaanuitbarstingen waarbij hele dorpen kunnen worden weggevaagd).
Dit kwaad wordt ‘natuurlijk kwaad’ genoemd.
Hierbij wordt soms een onderscheid gemaakt tussen natuurrampen zonder schade voor mens en dier (natuurwetten zijn een onderdeel van Gods goede schepping en de gevolgen daarvan kunnen toch niet altijd als kwaad worden bestempeld?) en natuurrampen die wel schade veroorzaken bij mens en dier (dat is zeker kwaad).
2. Het kwaad dat samenhangt met onze lichamelijke en psychische aard (ziekte, invaliditeit, overlijden).
Dit kwaad wordt aangeduid als ‘fysiek kwaad’.
3. Het kwaad dat wij mensen elkaar (en ook dieren) aandoen.
Wordt ‘moreel kwaad’ genoemd.

In eerste instantie zijn we vaak geneigd de eerste twee genoemde soorten kwaad in de wereld buiten onszelf te leggen. Wat kunnen wij aan natuurrampen doen?